

شهروندان، حقوق شهروندی و مشارکت

سیده مهسا احقر^{1*}، آقای محمد علی محمدی،

- 1- سیده مهسا احقر دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه ریزی شهری دانشگاه آزاد همدان، ahghar23691@gmail.com
- 2- جناب آقای محمد علی محمدی دانشجوی دکتری برنامه ریزی شهری دانشگاه آزاد ملایر mohammadalihm@yahoo.com

چکیده

شناخت حقوق شهری شهروندان باعث افزایش مشارکت بین ساکنین یک شهر و محله شده که باعث بهبود کارایی، تخصیص هزینه‌ها و بالاتر رفتن کیفیت زندگی شهروندان می‌گردد. در این مقاله ابتدا سعی به تعریف شهروندان، حقوق شهروندی و مشارکت داریم و سپس رابطه و تاثیر آنها را بر یکدیگر بیان می‌کنیم و بررسی می‌کنیم که با شناخت حقوق شهروندی مشارکت نیز افزایش می‌یابد.

با توجه به اینکه شهروندی فعال کسی است که مشارکت را حق خود می‌داند. حقوق شهروندی رابطه دولت و شهروندان را مشخص می‌کند. حقوق شهروندی مورد نظر ما همان قواعدی است که مرتبط با شهرداری (دولت) می‌باشد. پس حقوق شهروندی در ظرفیت مشارکت مردم اثر دارد. بنابراین قطعاً آگاهی از آن نیز بر میزان مشارکت اثرگذار است. در نتیجه با افزایش مردم از حقوق شهروندی خود می‌توانیم سطح مشارکت را افزایش داد.

واژه‌های کلیدی: شهروندان، شهروند فعال، حقوق شهروندی، مشارکت

اولین کنفرانس سالانه پژوهش‌های معماری، شهرسازی و مدیریت شهری

The first annual conference of Architecture, Urban planning & Urban management

مقدمه

روند رو به رشد جمعیت و شهرنشینی باعث ایجاد تعریفی شهروند و حقوق شهروندی شده و همچنین باعث گسترش رابطه مردم و مشارکت بین آنها شده است. امروزه مسایل مربوط به شهروندی و مشارکت شهروندان مورد توجه بسیاری از دانشمندان شده است و این خود باعث گردیده تا از شهروندان، حقوق شهروندی و مشارکت تعاریف متعددی بیان گردد.

آگاهی از حقوق شهروندی از جنبه‌های مهم روابط انسانی و اجتماعی و عامل بسیار اساسی برای تداوم زندگی جمعی در دنیای پر مخاطره‌ی امروز است عدم توجه به آگاهی از حقوق شهروندی مخدوش کننده‌ی پایگاه‌ها و نقش‌ها و سبب تاخیر در کارها و هزینه بر شدن آنها، خلل در روابط و تعاملات و باعث ایجاد مشکلاتی در مشارکت می‌شود مشارکت یکی از بهترین روش‌ها برای انتقال خواسته‌های سطح محلی به برنامه ریزان و مدیران شهری است.

هدف

- بررسی و تحلیل جداگانه تعریف شهروندان حقوق شهروندی و مشارکت
- از بررسی حاضر تعیین رابطه شهروندان، حقوق شهروندی و مشارکت در سطح شهر می‌باشد

سئوالات پژوهش

- تعریف شهروندان، حقوق شهروندی و مشارکت چیست؟
- دیدگاه‌های مختلف به دیدگاه‌های شهری چیست؟
- میزان سنجش بین مشارکت و حقوق شهروندی؟
- مشارکت، حق یا وظیفه؟

فرضیات پژوهش

با افزایش علم بر حقوق شهروندی مشارکت بین ساکنین نیز افزایش می‌یابد.

تلاش کم نهادهای دولتی برای ایجاد حس مشارکت در مردم

روش تحقیق

پژوهش حاضر براساس مطالعات توصیفی-تحلیلی است و اطلاعات مورد نظر با استفاده از منابع اسنادی و کابخانه ای و بررسیهای میدانی گردآوری شده است.

1- مبانی نظری

تعریف شهروندی:

سطح برقراری ارتباط با نهادهای جامعه و توانایی تحلیل مسایل اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی همراه با مراقبت از محیط زندگی خود می باشد. مانند: دانستن اسامی مدیران شهری، پذیرش مسئولیت های اجتماعی و ... شهروندی یکی از نقش های اجتماعی اصلی افراد در جامعه مدرن است.

نکات مشترک مورد تاکید در گفتمان های شهروندی به شرح ذیل است:

حقوق، وظایف و تکالیف شهروندی

مسئولیت شهروندی

مشارکت شهروندی

برابرسازی شهروندی

حمایت و ضمانت دولت برای تحقق شهروندی

نهادی شدن شهروندی (نجاتی حسینی 1380).

تعریف شهروندی فعال:

شهروند فعال فردی است مشارکت جو که سرنوشت حیات شهر و محیطی که در آن زندگی می کند برای او در سلسله مراتب ارزشی جایگاه والایی داشته و او تلاش می کند تا با مشارکت فعال و داوطلبانه خود چنین سرنوشتی را بیشتر به سعادت و خوشبختی نزدیک کند (قاسمی، 1386).

اولین کنفرانس سالانه پژوهش‌های معماری، شهرسازی و مدیریت شهری

The first annual conference of Architecture, Urban planning & Urban management

تعریف حقوق شهروندی:

به نظر مارشال، شهروندی پایگاهی است که به تمامی افرادی که عضو تمام عیار اجتماع هستند داده شده است. این افراد همگی دارای جایگاه برابر و حقوق، وظایف و تکالیف متناسب با این پایگاه هستند. (وردی نژاد، 1380)

تعریف مشارکت:

از نظر لغوی مشارکت به معنی شرکت کردن و شریک شدن یک فرد در سرمایه یا امور مربوط به یک فرد دیگر. مشارکت در ابعاد فرهنگی و اجتماعی تعاریف گوناگونی دارد که برای نمونه به مواردی اشاره می‌گردد.

1 - مشارکت ایجاد نوعی احساس همبستگی و تعلق و تلاش دسته جمعی میان افراد یک جامعه به منظور نیل به یک نظام عادلانه اجتماعی است

2 - مشارکت یعنی درگیر شدن ذهنی و عاطفی فرد در گروهی که او را برمی‌انگیزاند تا برای دستیابی به مقصود گروه و پذیرش مسئولیت حرکت کند.

3 - مقصود مشارکت به معنی دست در دست هم گذاشتن برای انجام کاری است.

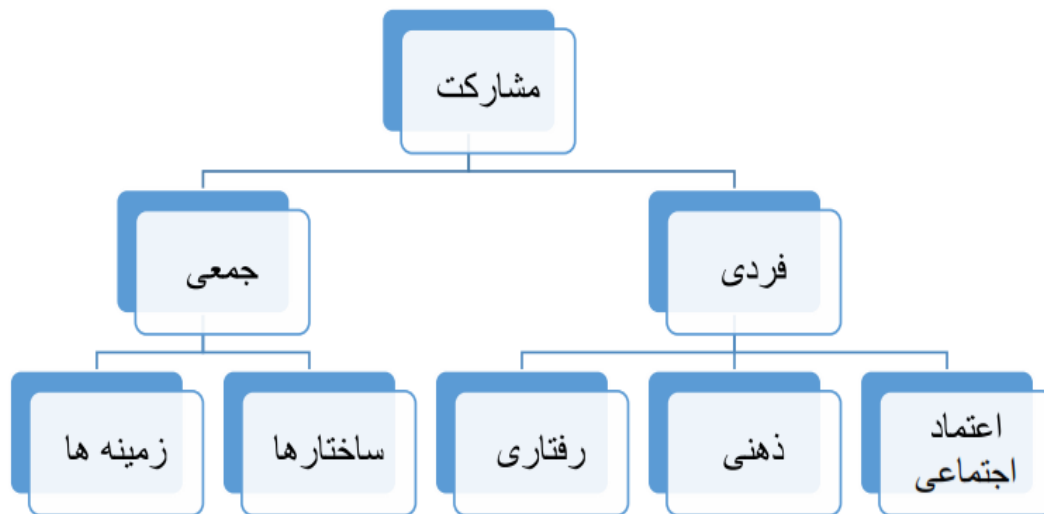
4 - مشارکت درگیری ذهنی و عاطفی اشخاص در موقعیت‌های گروهی است که آنان را برمی‌انگیزد برای دستیابی به اهداف گروهی و همدیگر را یاری دهند و در مسئولیت کار شریک شوند. بر اساس این تعریف درگیر شدن یاری دادن و مسئولیت پذیری سه ویژگی مهم مشارکت می‌باشد. (خان بیگی، 1393)

2-سطوح مشارکت

مشارکت جمعی: در این سطح مشارکت، متغییر توصیف کننده خصلت‌های واحدهای اجتماعی است و با متغیرهای سطح سیستمی نیز تبیین می‌شود. به عبارت دیگر، واحد تحلیل در این رویکرد نظام‌ها یا سازمان‌های اجتماعی است.

مشارکت فردی: در این سطح می‌توان کنش مشارکتی را به دو بخش رفتاری و ذهنی تقسیم کرد. منظور از رفتار، میزان مشارکت عملی در سازمانها، نهادها و فعالیت‌های جمعی است منظور از وجه ذهنی، تمایلات و گرایش‌های فردی در جهت مشارکت است.

(خان بیگی، 1393)

جدول شماره 1: نمودار ابعاد و سطوح مشارکت، (خان بیگی، 1393)

مسئولیت و مشارکت شهروندی

شهروند مدرن در قبال حقوق شهروندی، می‌بایست تعهداتی را نیز تقبل کند زیرا شهروندی مفهومی گسترده تر از شهرنشینی دارد و شهروندان منفعل را فاقد شخصیت مدنی می‌دانیم.

بنای مشارکت که در روند مدنیت جامعه مطرح است، دارای زیرپایه حق و تکلیف است. مشارکت نقشی اساسی و تعیین کننده در هویت یابی فرد (در ارتباط با جمع) بازی میکند. مشارکت مبنایی است برای تبدیل فرد به شهروند.

فصل سوم قانون اساسی از حقوق ملت نام برده است و اصل دیگری از قانون اساسی که به مسائلی چون تشکیل شوراها (فصل هفتم) حق حاکمیت ملت (فصل پنجم) انتخابات (فصل ششم) و برخی از مسائل دیگر می‌پردازد همگی مبتنی بر مشارکت مردم است و در واقع با نگاهی به قانون اساسی ایران معلوم می‌شود که حق مشارکت از اهم مصادیق حقوق شهروندی در قانون اساسی ایران بوده است. مفهوم شهروند (Citizen ship) در شناخت ابعاد موضوع یک رکن است یعنی در مورد حقوق افرادی تعریف ارائه می‌شود که اتباع و شهروند یک کشور معین محسوب می‌شوند بنابراین شهروند به هر فرد مقیم یک کشور اطلاق می‌شود. (وردی نژاد، 1380)

اولین کنفرانس سالانه پژوهش‌های معماری، شهرسازی و مدیریت شهری

The first annual conference of Architecture, Urban planning & Urban management

مشارکت، حق یا وظیفه؟

مشارکت دارای دو بعد فعال (Active) و غیرفعال (Passive) است؛ مشارکت فعال حق و شهروندان و مشارکت غیر فعال وظیفه ایشان تلقی می‌شود. روند بلوغ فرهنگ شهرنشینی در این پیوستار شکل می‌گیرد.

در جامعه نیز هنگامی که مردم مشارکت جو و دولت مشارکت پذیر باشند شرایط انفعالی به وجود می‌آید. مشارکت جویی و وارد کردن مردم به عرصه، نقش فعال دولت و مشارکت پذیری، نقش انفعالی دولت و حاکمیت است. (وردی نژاد، 1380)

یافته‌های پژوهش‌های پیشین در رابطه با مشارکت:

بررسی عوامل مؤثر بر گرایش شهروندان به مشارکت اجتماعی در شورای اسلامی شهر داراب: آگاهی اجتماعی نسبت به اهداف و وظایف شورای شهر و مشارکت اجتماعی در شورای شهر مشارکت مستقیم دارد (معصومی، 1382)

بررسی طرز تلقی شهروندان منطقه 7 تهران از مشارکت در مدیریت شهری: احساس مالکیت بالا بر اموال عمومی و شهر، باور بالا به تعهد مدیران شهری، احساس بالای تعلق اجتماعی، بیگانگی اجتماعی پایین، تعداد اعضای خانوار، جنسیت و تاهل با مشارکت شهروندان ارتباط دارد (مصطفی پور کندلسی، 1380)

تبیین عوامل مؤثر در افزایش جلب مشارکت شهروندان در اداره امور شهر: سودآور بودن فعالیت مشارکتی، میزان اوقات فراغت، اطلاع رسانی به شهروندان، افزایش اعتماد اجتماعی مردم به یکدیگر، ارتقا پاسخگویی مدیران شهری بر مشارکت شهروندان در اداره امور شهر مؤثر است. (صدقی، 1384)

بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت اجتماعی شهروندان در اداره امور شهر. مورد منطقه 6 تهران: کاهش احساس بی‌قدرتی، تصور فایده مندی از مشارکت، افزایش تعداد گروه‌هایی که فرد در آنها عضو است و افزایش اطلاعات و آگاهی فرد از مسایل باعث افزایش تمایل به مشارکت در فرد می‌شود (الشوکی، 1383)

نقش و جایگاه مشارکت‌های مردمی در ساختار مدیریت شهری ایران: اطلاعات فردی، تصور مردم از مشارکت و انگیزه فرد در برآوردن توقعات دیگران در ایجاد قصد و نیت مشارکت اثر دارد (امینی، 1383)

در مطالعات انجام شده در سطح کشور سنجش میزان مشارکت به این شرح می‌باشد:

- تنها 31 درصد از افراد در خانواده‌هایی زندگی میکنند که اعضای مشارکت جو دارند.
- نزدیک به 90٪ پاسخ‌گویان اصلاً در انجمن یا گروه یا سازمان خاصی مشارکت ندارند.
- 79.5 درصد از افراد مشارکت اجتماعی کم، 5.4 درصد تا حدی و تنها 0.5 درصد مشارکت اجتماعی زیاد داشته‌اند.

اولین کنفرانس سالانه پژوهش‌های معماری، شهرسازی و مدیریت شهری

The first annual conference of Architecture, Urban planning & Urban management

مرکز مطالعات و برنامه ریزی شهر تهران در تحقیقی روی 1370 خانوار در مناطق 22 گانه شهر تهران به نتایج زیر در ارزیابی مشارکت عینی شهروندان دست یافت:

- شرکت در فعالیت های داوطلبانه: 57.8٪ فعالیت کم ، 12.7٪ فعالیت زیاد داشتند.
- شرکت در فعالیت جمعی: تنها 21.8٪
- مشارکت اجتماعی : 70٪ مشارکت کم 2.9٪ مشارکت بالا داشته اند.(خان بیگی، 1393)

الگوهای سازمانی مشارکت شهری:

– الگوی سازمانی مشارکت شهری خود جوش

– الگوی سازمانی مشارکت شهری سازمان یافته

در جامعه امروز ما نظام مدیریت شهری و ارکان آن (شهرداری ها و شوراهای شهر) وزن بیشتری به الگوی سازمانی مشارکت شهری سازمان یافته (رسمی، برنامه ریزی شده و نهادی) داده اند.

دلیل اصلی این است که مشارکت خودجوش، داوطلبانه و سازمان نیافته هنگامی شکل می گیرد که « فرهنگ مشارکتی» قوی شکل گرفته باشد و مشارکت توانسته باشد تبدیل به « هنجار فرهنگی» شود.

از آنجا که در جامعه شهری جهان سوم، بویژه بخش توسعه نیافته آن، فرهنگ مشارکتی شهری هنجارهای فرهنگی شهری مربوط به مشارکت هنوز به طور شایسته شکل نگرفته است، نقش الگوی سازمانی مشارکت شهری رسمی و سازمان یافته اهمیت بیشتری دارد.

الگوی خودجوش مشارکت به عنوان سیستم موثر مسئولیت پذیری و مشارکت شهروندی

در مقابل الگوی سازماندهی شده مشارکت، مانند شوراهای شهر یا محله می توان در راستای فرهنگ سازی برای مشارکت خودجوش و مردمی تلاش کرد. مشارکت مردمی در اداره امور شهری باعث بهبود کارایی، تخصیص هزینه به سوی اولویتهای اجتماعی و پروژه های زیربنایی می گردد. مشارکت مردمی که نوعی تمرکززدایی در اداره امور می باشد باعث افزایش توسعه انسانی و عامل برابری و تحقق عدالت اجتماعی - سیاسی می گردد(حکمت نیا، موسوی، 1383، 134).

اولین کنفرانس سالانه پژوهش‌های معماری، شهرسازی و مدیریت شهری

The first annual conference of Architecture, Urban planning & Urban management

جلب مشارکت شهروندان

الف. تقویت حزب

افزایش فرهنگ مشارکت حزبی و سازماندهی سیاسی در غالب احزاب باعث تقویت سایر انواع مشارکت از جمله مشارکت اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی نیز خواهد شد.

تقویت حزب، به نوعی استفاده از روش تعاون جمعی در راستای سیاست گذاری عمومی است و بستر مناسب برای توسعه را فراهم می کند. احزاب انرژی را در جامعه هدفمند کرده و در راستای پیشرفت فردی و اجتماعی با استفاده از پتانسیل عمومی گام برمی دارند. در این جریان باعث افزایش مشارکت فعال مردم و سمت دهی به توانمندی ها در چهارچوب علایق و افکار افراد و گروه ها می شوند. با توجه به این که احزاب برآیند نیازها و افکار همه اقشار جامعه هستند، هر حزب گروهی از افراد اجتماع را جذب می کند که به ساختاردهی مشارکت اجتماعی می انجامد. احزاب همچنین باعث افزایش پاسخگویی هستند که همین عامل موجب گرایش بیشتر شهروندان به مشارکت است. (وردی نژاد، 1380)

ب. تقویت و توسعه نهادهای مدنی

مشارکت از طریق نهادهای جامعه مدنی: NGOs: Non Governmental Organizations

سازمانهای غیردولتی جدیدترین شکل نهادهای خودپدیدار هستند که در پاسخ به نیازهای اجتماعی به وجود می آیند و با سازماندهی درست می توانند به یک نهاد انعطاف پذیر پویا و ماندگار تبدیل شوند.

ویژگی های سازمان های غیر دولتی:

از گروه های داوطلب مردمی تشکیل می شود یعنی به اجبار عضو نشده اند. گروهی کار می کنند و بصورت تشکل دارای ساختار می باشند.

غیر دولتی هستند یعنی در چهارچوب کلی حکومت تعریف نمی شوند.

غیر انتفاعی اند یعنی افرادی که آنرا تاسیس کرده اند از طریق فعالیت در آن کسب درآمد نمی کنند و سود نمی برند.

هدف این سازمان ها رفع نیاز کل یا گروه هایی از جامعه است و هدف اصلی آنها خدمت رسانی تعریف شده است. (گزارش 1،

1383، ص 3 و 4)

اولین کنفرانس سالانه پژوهش‌های معماری، شهرسازی و مدیریت شهری

The first annual conference of Architecture, Urban planning & Urban management

هدف NGO ها:

جهت نیل به اهداف توسعه، نیاز به مشارکت و تعامل بخش‌های دولتی، خصوصی و غیردولتی فعالیت می‌کنند و از پتانسیل‌های نهادهای مردمی استفاده می‌نمایند.

عوامل متعددی در میزان اثربخشی سازمان‌های غیردولتی تاثیر می‌گذارند که بسیاری از آنها مرتبط با مکانیسم تعامل بخش دولتی و غیردولتی است. مطالعاتی در جهت اثبات این موضوع در تعدادی کشورها صورت گرفته است، یافته‌ها حاکی از کمک به کاهش فقر، توسعه مشارکتی و زمامداری خوب در کشورهای پشتیبان این سازمان‌ها بوده است.

نقش‌های جدیدی به وظایف سازمان‌های غیردولتی افزوده شده است:

- مشارکت با دولت و بخش خصوصی

- مشارکت در برنامه ریزی، اجرا و ارزیابی

- نقش ترویجی، پژوهشی و آموزشی

- رسانیدن صدای مردم به خصوص گروه‌های محروم به جامعه

- مشارکت با سایر سازمان‌های غیردولتی

- گفت و شنود با دولت

به طور کلی سازمان‌های غیردولتی از جایگاه ویژه‌ای در جریان تصمیم‌گیری ملی و بین‌المللی برخوردارند و سطح نفوذ آنها از مسایل فرهنگی، اقتصادی تا امور بشردوستانه گسترده شده و به مشورت دهی، تدوین برنامه و تاثیر گذاری در مذاکرات رسمی دولتی در طبقه‌های مختلف رسیده است، انجمن‌ها به دلیل استقلال منابع مالی و انسانی تصمیم‌گیری سریع و به دور از بوروکراسی دولتی، انعطاف پذیر بودن و خودپایداری، کارآمدی روبه رشد دارند. این انجمن‌ها با تکیه به همیاری مردم، ساختن جامعه مدنی را اصل کلی حاکم بر فعالیت خود قرار داده‌اند و به این لحاظ یکی از اساسی‌ترین شاخص‌های توسعه انسانی به شمار می‌روند. NGO ها بهترین ابزاری هستند که می‌توانند اطلاعات را از جزیی‌ترین اجزای جامعه دریافت و سپس ساماندهی و طبقه بندی کرده در اختیار قانندگان قرار دهند.

ایجاد شبکه‌ای میان سازمان‌های غیردولتی نظیر خانه‌تشل‌ها می‌تواند قدرت سازمان‌های غیردولتی را جهت تقویت مشارکت مضاعف کند (سعیدی، 1384، 51).

اولین کنفرانس سالانه پژوهش‌های معماری، شهرسازی و مدیریت شهری

The first annual conference of Architecture, Urban planning & Urban management

سازمان‌های غیردولتی زنان از قابلیت‌های بالایی برای دموکراتیزه کردن حوزه‌های زندگی در جامعه مدنی برخوردار هستند. (وردی نژاد، 1380)

نتایج پژوهش‌ها نشان می‌دهد که شرکت آزادانه زنان در سازمان‌های غیردولتی و بازشناسی ارزش‌ها و حقوق آنان، راهی مطمئن در ایجاد محیطی امن برای بروز خلاقیت، ابتکار و افزایش مشارکت اجتماعی زنان تلقی می‌شود. سازمان‌های غیردولتی زنان جایگاه ویژه‌ای در ارتقای سطح آگاهی عمومی و توسعه نیروی انسانی و شناساندن نقش زنان در تحقق جامعه مدنی دارند (سعیدی، 1384، 33).

ج. تقویت و توسعه انجمن‌های خیریه و مردمی

در فرهنگ دینی ما از گذشته‌های دور به مسئله مشارکت توجه می‌شده است؛ با توجه به این که وجود مسجد جامع در شهرها علاوه بر نقش مذهبی، نقش‌های سیاسی-اجتماعی را داشته است. مردم با شرکت در نماز جمعه، مشارکت بسیار گسترده‌ای جهت اداره امور رفاهی، محلی و شهری ایفا می‌نموده‌اند.

همچنین ماده 194 قانون برنامه سوم توسعه که برای دوره چهارم نیز تنفیذ شده است به مسئله نهادها و موسسات مردمی اشاره دارد. در بند "ه" این ماده چنین آمده است:

ارتقا مشارکت نهادهای غیر دولتی و موسسات خیریه، در برنامه‌های فقرزدایی و شناسایی کودکان یتیم و خانواده‌های زیر خط فقر، در کلیه مناطق کشور توسط مدیریت‌های منطقه‌ای و اعمال حمایت‌های اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی برای افراد یادشده توسط آنان و دستگاه‌ها و نهادهای مسئول در نظام تامین اجتماعی صورت می‌گیرد.

در قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی؛ در ادامه بند ه بر این مسئله تاکید شده است که: اتخاذ رویکرد توانمندسازی و مشارکت محلی، بر اساس الگوی نیازهای اساسی توسعه و تشخیص نیاز توسط جوامع محلی برای ارائه خدمات اجتماعی ... از جمله اهداف توسعه‌ای دولت به شمار می‌آید. (وردی نژاد، 1380)

د. ایجاد فرهنگ مشارکت از طریق فعالیت‌های اقتصادی و همسویی منافع اجتماعی

در حقیقت در دوران بعد از اسلام، تنها نهادها و مکان‌هایی که نقش اصلی را در مشارکت مردمی ایفا می‌کرده‌اند سازمان‌های صنفی، مساجد و بازارها هستند (علوی تبار، 1379، 54). بنابراین کارکردهای اجتماعی نهادهای اقتصادی مانند سازمان‌های صنفی و بازارها از گذشته تا به امروز مورد تاکید بوده است. همان‌طور که در جریان انقلاب اسلامی، پس از همسویی منافع اجتماعی بازاریان، اصناف و علمای مذهبی مشارکت بازاریان در انقلاب به وضوح دیده شد.

اولین کنفرانس سالانه پژوهش‌های معماری، شهرسازی و مدیریت شهری

The first annual conference of Architecture, Urban planning & Urban management

همچنین از طریق فعالیت‌های اقتصادی نیز می‌توان بستر مشارکت را فراهم کرد. مانند فعالیت‌های بخش خصوصی در زمینه‌های مسکن و خدمات. برای مثال شهرداریها می‌توانند مبتنی بر اجرای طرحهای عمرانی مناسب و مشارکتی در مجاورت اراضی تحت تملک مالکین خصوصی، موجب ارزش افزوده آنها شوند. طرحهایی چون ایجاد تفرجگاههای عمومی، پارکها، تأسیسات تجاری، احداث بزرگراهها، دسترسی مناسب و ایجاد تأسیسات زیربنایی و مواردی از این قبیل می‌تواند موجب افزایش قیمت این اراضی گردد و به همین خاطر از ابتدا با مشارکت مالکین خصوصی به اجرا درآید. در چنین حالتی ضمن مذاکره با صاحبان این زمینها با فعالیت‌های مشارکتی هر دو طرف، زمین‌ها دارای ارزش افزوده بیشتر گشته و مالکین نه تنها متضرر نشده‌اند بلکه اغلب درآمدهای بیشتری کسب نموده‌اند، ضمن آنکه شهرداری نیز خدمات زیربنایی قابل توجهی ارائه داده است. (وردی نژاد، 1380)

3- رویکردهای مختلف به حقوق شهروندی

- در تئوری‌های جدید، حقوق شهروندی مفهوم عام و گسترده‌ای یافته است و شامل هر اقدام و عملی می‌گردد که سبب اعتلا و آرامش روحی و جسمی اشخاص شود. بنابر این حقوق شهروندی بخشی از حقوق (Right) گسترده و ریشه‌داری است که به نام حقوق بشر شناخته می‌شود.

- حقوق شهروندی مدرن جدای از حقوق بشر به شمار می‌آید. این استقلال بدین مفهوم است که باید با دید و نگاهی خاص این علم را تعریف و تشریح کرد زیرا کارکردهای آن متفاوت از حقوق بشر است. حقوق شهروندی، به روابط شهرنشینان با همدیگر و رابطه ایشان با ارگانهای دولتی دلالت دارد و از این لحاظ باید آن را تفسیر خاصی از "حقوق شهروندی" به مفهوم عام به شمار آورد.

- حقوق شهروندی رابطه دولت و شهروندان را مشخص می‌کند. حقوق شهروندی مورد نظر ما همان قواعدی است که مرتبط با شهرداری (دولت) می‌باشد. پس حقوق شهروندی در ظرفیت مشارکت مردم اثر دارد. بنابراین قطعاً آگاهی از آن نیز بر میزان مشارکت اثرگذار است. (علیرضا علوی 1379)

در بارزترین تعاریف شهروندی، لغت نامه تفکر اجتماعی قرن بیستم، در باب شهروندی چنین آمده است: «نخست این که شهروندی رسمی است که در تمامی جهان، کم و بیش به معنای عضو کشوری بودن یا عضویت داشتن در محدوده دولتی ملی معنا می‌شود، دوم این که شهروندی بنیاد و جوهری است که بر پایه داشتن مجموعه‌ای از حقوق مدنی، سیاسی و به ویژه حقوق اجتماعی تعریف می‌شود.» (نظام نامه)

اولین کنفرانس سالانه پژوهش‌های معماری، شهرسازی و مدیریت شهری

The first annual conference of Architecture, Urban planning & Urban management

4- نتیجه گیری

مشارکت دارای دو بعد فعال و غیرفعال است؛ مشارکت فعال حق شهروندان و مشارکت غیر فعال وظیفه ایشان تلقی می شود. روند بلوغ فرهنگ شهرنشینی در این پیوستار شکل می گیرد. با توجه به این که شهروند فعال کسی است که مشارکت را حق خود می داند، فرض بر این است که آگاهی، در فراگرد تبدیل شدن ساکنین شهر به شهروندان فعال و مشارکت جو نقشی اساسی دارد. تلاش بر این است که شهرداری با به کارگیری برخی آموزش های مردمی بستر مشارکت بیشتر شهروندان را فراهم نماید. از جمله این آموزش ها می توان به موارد ذیل اشاره کرد:

- شناسایی، تبادل اطلاعات و جلب مشارکت از گروه ها و پایگاه های مردم نهاد سنتی (مساجد، حسینیه ها، تکایا، هیئات مذهبی و جلسات قرآنی) از طریق برگزاری همایش عمومی و جلسات تخصصی و حوزه بندی توانایی های آنان جهت مشارکت فعال در اداره امور شهر
- شناسایی، همکاری و مشارکت موثر با سازمان های غیردولتی، شورایاری ها و نخبگان و فرهیختگان در خصوص موضوعات مورد نیاز شهرداری از طریق برگزاری همایش عمومی و جلسات تخصصی و حوزه بندی توانایی های آنان جهت مشارکت فعال در اداره امور شهر
- حمایت از طرح ها و برنامه های مفید در حوزه آموزش و مشارکت های شهروندی ارایه شده از سوی گروه ها و پایگاه های مردم نهاد
- توانمندسازی و شبکه سازی گروه ها و پایگاه های مردم نهاد در جهت اهداف، مأموریت ها و وظایف شهرداری.
- جهت تقویت مشارکت به جز استفاده از نهادهای مدنی غیردولتی، مردم نهاد سنتی و خیریه می توان به تقویت تحزب پرداخت و فرهنگ مشارکت را از طریق فعالیت های اقتصادی و همسویی منافع اجتماعی ایجاد کرد. (اداره کل آموزش، 1386)
- نظر خواهی مستقیم از مردم در برنامه های عمرانی و... و در صورت امکان اعمال آن.
- استفاده از حلقه های نظارتی مردمی جهت نظارت بر پروژه ها.
- عرضه گزارش عملکرد دقیق و جامع فعالیت ها و اقدامات انجام گرفته در سطح شهر به مردم وساکنین. (احمدی ، توکلی)
- هر چه احساس تعلق اجتماعی شهروندان بیشتر باشد میزان مشارکت آن ها در برنامه های انجام شده در سطح شهر بیشتر می باشد.
- سخن آخر اینکه : مشارکت مردم و ادراه مردمی شهر هنوز جایگاه واقعی خویش را پیدا نکرده است .باشد تا با تلاش و افزایش سطح آگاهی مردم و همکاری ارگانهای دولتی بتوانیم مشارکت را به سطح قابل قبولی برسانیم و کیفیت زندگی در سطح شهر را افزایش دهیم.(امیدی ، خدایی 1392)

اولین کنفرانس سالانه پژوهش‌های معماری، شهرسازی و مدیریت شهری

The first annual conference of Architecture, Urban planning & Urban management

مراجع

- 1- اداره کل آموزش و مشارکت‌های اجتماعی. (1386). سرفصل موضوعات آموزش و مشارکت‌های اجتماعی مرتبط با شهرداری تهران. معاونت امور اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران
- 2- الشوکی، سید یحیی. (1383). بررسی عوامل موثر بر مشارکت اجتماعی شهروندان در اداره امور شهر. مورد منطقه 6 تهران. دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران .
- 3- امینی، فاطمه سادات. (1383) نقش و جایگاه مشارکت‌های مردمی در ساختار مدیریت شهری ایران. دانشگاه تهران .
- 4- حکمت‌نیا، حسن. موسوی، میرنجف (1383). "تحلیل تاریخی از مشارکت شهروندان در اداره امور شهرهای ایران". فصلنامه تحقیقات جغرافیایی. شماره 80. ص 121-136
- 5- سعیدی، علی اصغر. (1384). "رابطه دولت و سازمان‌های غیردولتی زنان در ایران (جستجوی یک همکاری بهینه)". پژوهش زنان. شماره 3. 58-27
- 6- صدقی، جواد. (1384) تبیین عوامل موثر در افزایش جلب مشارکت شهروندان در اداره امور شهر. دانشکده مدیریت دانشگاه علامه طباطبایی
- 7- علوی، علیرضا. (1379). بررسی الگوی مشارکت شهروندان در اداره امور شهرها (تجارب جهانی و ایران). تهران: سازمان شهرداری‌های کشور
- 8- قاسمی، وحید. ژانیور، مهدی (1386). مشارکت در امور شهری به مثابه حق و وظیفه شهروندی (مورد مطالعه: اصفهان و فرایبورگ) در کتاب مقالات برگزیده همایش حقوق شهروندی. تهران: مرکز مطبوعات و انتشارات قوه قضاییه .
- 9- مصطفی پورکندلسی، کامبیز. (1380) بررسی طرز تلقی شهروندان منطقه 7 تهران از مشارکت در مدیریت شهری. دانشگاه آزاد. واحد تهران مرکز .
- 10- نجاتی حسینی، سید محمود (1380) "جامعه مدرن، شهروندی و مشارکت". فصلنامه مدیریت شهری، شماره 5، 1 ص- 7
- 11- نظام‌نامه جامع آموزش و مشارکت‌های شهروندی. (1385). جلد اول، معاونت امور اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران .
- 12- فریدون وردی نژاد، (1380)، شهروندان، حقوق شهروندی و مشارکت
- 13- اصغر احمدی، توکلی، (1386)، بررسی میزان مشارکت اجتماعی شهروندان در اداره بهینه امور شهری، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
- 14- سجاد امید، آقایایی، کبیری، دهکردی، (1392)، اداره مردمی شهر و مشارکت شهروندان در مدیریت شهری (مطالعه موردی: شهرداری سمیرم)، مقالات برگزیده همایش ملی معماری، مرمت، شهرسازی و محیط زیست پایدار 28
- 15- محمد احمد خان بیگی، (1393)، ارتقا مشارکت اجتماعی شهروندان در مدیریت امور شهری (با تاکید بر مشارکت شهروندان تهرانی)، مقالات برگزیده کنفرانس ملی شهرسازی، مدیریت شهری و توسعه پایدار